

ПРО СПЕЦИФІКУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Стаття присвячена визначенню ролі розвитку навичок комунікативної культури у підготовці студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. Описані такі методи опрацювання навчального матеріалу з практичного досвіду автора, які якнайкраще відповідають меті розвитку цих навичок. Доведено необхідність специфічного підходу до викладання іноземної мови студентам-психологам.

Ключові слова: комунікативна культура; продуктивне спілкування; толерантний співрозмовник; навички психологічного аналізу; взаємодія суб'єктів; моральні цінності.

Постановка проблеми. Уміння переконувати співрозмовника, уміння правильно говорити, привертати увагу й здобувати довіру слухачів потрібне в усіх сферах життя. Спілкування – це одна з базових потреб особистості [6]. Володіння мистецтвом слова – одна з умов для досягнення успіху у багатьох професіях. Зрозуміло, що наша свідомість не зводиться лише до слів, але донести до людей свої думки, емоції та почуття ми можемо тільки у формі слова. Мова фіксує наші знання про навколишній світ і дає змогу виразити ставлення до нього. Вона є основним засобом спілкування людей. Таким чином, оволодіння іноземною мовою розширює можливості будь-якої людини у сучасному світі. Практика викладання іноземної мови студентам різних професій вказує на те, що не може бути однакового стилю навчання, методів, навіть манери спілкування із ними. Особливою групою, яка відрізняється від інших є студенти факультету психології. Для них вміння спілкуватися продуктивно є ключовою вимогою професійного успіху у майбутньому і тому вони потребують специфічних методів викладання для досягнення бажаного результату.

Аналіз досліджень і публікацій. Слово виражає наше самовизначення серед собі подібних, формує відносини між людьми. Видатний судовий діяч А. Ф. Коні писав: «Слово – один з найпрактичніших видів зброї людини. Безсиле саме собою, воно стає могутнім та невідворотним, коли сказане уміло, щиро й вчасно». Найбільшого успіху на теренах красномовства двадцятого століття досягли оратори-пропагандисти американського способу життя і світобачення, яке спирається на принципи філософії прагматизму і позитивізму. Серед таких слід назвати Дейла Карнегі, Наполеона Хілла, Поля Сопера. Д. Карнегі у своїх працях навчав, як стати комунікабельною людиною, як знаходити собі друзів, як аналізувати і вирішувати проблеми, збирати факти для виступу, записувати їх і аналізувати. Н. Хілл стверджує, що людина повинна твердо знати, чого вона хоче досягти. Кроками до успіху є бажання, віра, самодисципліна, спеціальні знання (освіта), уява, планування, рішення. До визначних теоретиків сучасної риторики

належать Генрі Джонстоун, Кеннет Берк, Маршалл Маклуен та І.В. Річардс. Риторика з науки про пишне мовлення, якою її вважали в середньовіччі, стає наукою про ефективне спілкування у всіх можливих життєвих комунікаціях. Сприйняття риторики в такому сенсі обумовлює потребу її вивчення на всіх рівнях здобуття освіти. Шведський професор Хосе Луїс Рамірес вважає риторичну основу не лише освіти, а й громадянського суспільства.

У сучасній філософії та лінгвофілософії з'явився напрям комунікативної філософії. Його ідея – так звана ідеальна комунікація. Найбільш відомі представники цього напрямку Юрген Габермас, Вітторіо Гесле та ін. стверджують, що гармонійне суспільство може існувати тільки ґрунтуючись на ідеальній риторичній ідеї риторичного спілкування полягає в тому, щоб якнайбільше членів суспільства були озброєні риторичними знаннями і, спілкуючись між собою, доводили це суспільство до гармонії. Тобто комунікація між різноманітними суспільними осередками, організаціями, установами має бути не конфронтативною, а толерантною та ефективною. Ідея толерантності спілкування ґрунтується на багатьох чинниках, найважливішим серед яких є засвоєння риторичних умінь і навичок. У давнині люди бачили у слові магічну силу, якій підкоряється все, що є у світі. Одна із головних функцій мови – комунікативна, тобто функція спілкування. Виступаючи публічно, людина виражає, утверджує себе та впливає на інших.

Соціально-політичне красномовство є одним із найдавніших родів красномовства з часів Цицерона, Демосфена та інших видатних ораторів античності та пізніших часів. Демократизація суспільного життя стимулює ораторську творчість громадян на зборах, мітингах, сесіях Верховної Ради, сесіях Рад народних депутатів, у клубі, на радіо, телебаченні тощо. Духовно-інтелектуальна енергія людей передається завдяки активізації публічного переконуючого слова, яке стає все більш гострим, соціально вагомим, необхідним в умовах відстоювання певних позицій, власних поглядів. Академічне красномовство – один з найдавніших видів ораторського мистецтва, зокрема у рито-

ричній традиції слов'ян. Просвітницька діяльність Ярослава Мудрого, князя Володимира та багатьох інших видатних діячів культури заклала основи академічного (шкільного, вузівського) красномовства. Видатні науковці, зокрема Феофан Прокопович, Григорій Сковорода, М. В. Ломоносов, Петро Могила та інші були пропагандистами наукових знань, які вони прагнули наблизити до найширших народних мас.

Соціально-побутове красномовство охоплює соціально значущі побутові ситуації. Соціально-побутове красномовство має яскраво виражені національні традиції, виступає частиною національної духовної культури народу. Дипломатичне красномовство є одним із найдавніших; воно розвивалося в усі часи та в усіх народів, зокрема й в Україні в період відстоювання нею своїх національно-політичних інтересів, боротьби із численними іноземними ворогами. Слово – це зброя, сила й могутність якої визнавалася й визнається провідними спеціалістами в сфері ораторського мистецтва від часів античності й до наших днів.

Спілкування як комунікативну діяльність характеризують Леонт'єв О. О., Лисіна М. І., Руденський, Андреева Г. М., Риданова та багато інших дослідників. На їхню думку, головними аспектами спілкування є комунікативний (обмін інформацією), інтерактивний (організація взаємодії), перцептивний (процеси сприйняття та формування образу іншої особи та взаємодії із нею).

Метою даної статті є вивчення специфіки викладання та стилю спілкування зі студентами факультету психології. Комунікація у процесі спілкування викладача та студента під час навчання та сумісної діяльності означає обмін думками, ідеями, почуттями, емоціями, настроєм тощо. Таким чином відбувається процес формування, емоційного сприйняття, уточнення, розвитку інформації, а не лише її передачі як вона є. Спілкування – це не лише прямий обмін інформації та її рух далі. Цей обмін передбачає взаємодію суб'єктів, включаючи їхню психологічну взаємодію, вплив одне на одного з метою змінити або розширити уявлення партнера по спілкуванню із обговорюваної теми. Під час саме такого спілкування студенти мають навчитись говорити чітко, зрозуміло, переконливо і водночас толерантно до співрозмовника – це буде запорукою подальшого професійного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Вміння гарно говорити – це сила, з допомогою якої вдається впливати на світ, змінювати його, реалізувати власну волю. Час масової комунікації наклав свій відбиток на тематику і стиль виступів – кожен у першу чергу намагається визначити свої орієнтири як головні, переконати своїх слухачів у їх правильності і незаперечній значимості.

Майбутні психологи мають усвідомлювати, що комунікативна культура представляє собою сукупність норм, засобів та форм взаємодії і містить найкращі зразки та цінності поведінки. Спілкування має бути такою взаємодією суб'єктів, яка мінімізує комунікативні, соціальні та інші перешкоди між ними. Ці перешкоди можуть носити суто психологічний характер і в такому випадку психологи мають бути готови-

ми взяти до уваги особливості людини (скритність, невпевненість, недовіру тощо), враховувати її позицію і, водночас, зберігаючи доброзичливе ставлення, впливати на неї позитивним чином, відстоючи власну позицію. Будь-яка інформація, що передається від комунікатора (того, хто говорить) до реципієнта (того, хто сприймає), набуває особистісних рис, що у разі кардинальної відмінності думок може призводити до непорозуміння та конфліктів.

Психологи мають використовувати будь-яку можливість стати гарними співрозмовниками та толерантними слухачами і однією із таких можливостей є заняття з іноземної мови, яке формує відповідні вміння і навички. Студенти не мають просто завчити тему на пам'ять, розповісти її монотонним голосом без жодних емоцій і забути про це якомога швидше. Необхідне емоційне включення, особиста зацікавленість у тому, що ти бажаєш донести до слухачів. На заняттях англійської мови мають створюватись ситуації, які допомагають набувати необхідні навички спілкування. Наприклад, при опрацюванні програмної теми «Характер людини» студенти не лише практикуються в описуванні типових рис характеру, вони вчаться аналізувати, які саме чинники вплинули на його формування. Це може відбуватися при розгляді текстів професійного спрямування. На матеріалі тексту 'Birth Order' («Порядок народження») студенти дізнаються про дослідження психологів щодо впливу того, якою по черзі народилась дитина у сім'ї на притаманні їй риси характеру. Після вивчення матеріалу проводяться вправи 'Psychological Discussion' (Психологічна дискусія). Студенти обговорюють такі питання, на які немає прямої відповіді у тексті:

Чому перша дитина має проблеми із соціалізацією,

Чому друга (середня) дитина надає перевагу командній грі,

Чому третя дитина може бути найрозбещеною у родині,

Що може сформувати комплекс неповноцінності у другій дитини,

Що мають враховувати батьки, щоб уникнути можливих проблем та ін.

Для подальшого розвитку комунікативних навичок студентів на базі прочитаного проводиться дискусія, під час якої треба висловити власну згоду або незгоду, виходячи із власного досвіду, навести приклади з життя своєї сім'ї, друзів, знайомих людей.

При вивченні тексту 'The Tale of Two Cities' («Казка про два міста») [4, с. 47] студенти стикаються із ситуацією, в якій однієї людині мудра стара жінка каже, що вона зустріне у місті попереду хороших людей, тоді як іншій людині вона каже протилежне про те ж саме місто. Студенти мають зрозуміти та пояснити, в чому полягає мудрість жінки, та зробити висновок, що одним із критеріїв оцінки характеру людини є її ставлення до інших. Якщо людина тяжіє до негативної оцінки будь-кого, це негативно характеризує і її як особистість. Подальша дискусія-роздум спонукає студентів пригадати ситуації із власного життя, в яких вони мали оцінити людину і які фактори їм в цьому допомогли (або перешкодили).

Корисною практикою розвитку мовлення є використання прислів'їв та крилатих думок під час розповіді або дискусії. Однією з типових вправ на розвиток навичок мовлення є вибір відповідного до обговорюваної теми виразу із декількох запропонованих із подальшим тлумаченням його змісту, ідеї автора, погодження або непогодження з нею. Так при обговоренні вислову Ненсі Рейган 'A woman is like a tea bag: you never know her strength until you drop her in hot water' («Жінка схожа на пакетик чаю – ніколи не дізнаєшся її міцності, доки вона не потрапить у гарячу воду») [4, с. 149] студенти доходять до висновку, що труднощі та негаразди формують та загартовують людський характер, допомагають цінувати щасливі моменти. Батькам притаманно оберігати своїх дітей, але гіперопіка може бути дуже шкідливою, зробивши з людини вічну дитину зі слабким характером. При опрацюванні теми «Характер людини» студенти також розглядають прислів'я, які мають протилежний зміст: «The face is the index of the mind» (Обличчя – це дзеркало душі) та «Appearances are deceptive» (Зовнішність оманлива). Студенти стають на бік однієї з думок з приводу того, чи можна довіряти людині, судячи по її зовнішності. Проводиться дискусія-дебатування, яка має навчити студентів не лише критично мислити, висловлювати та відстоювати власну думку, а й бути толерантним до протилежної думки. Кожен з учасників має навести приклади з власного досвіду, досвіду іншої персони або літератури, щоб переконати співрозмовників. Ця дискусія має змістовний зв'язок із популярною зараз у психології темою – як визначити, чи людина обманює, чи каже правду. По телебаченню можна часто побачити, як спеціально треновані люди з'ясовують, судячи з поведінки людини, її жестів, міміки тощо, чи вона правдива. Спираючись на опрацьований професійний текст 'How to tell that somebody is lying' («Як з'ясувати, що хтось бреше») студенти беруть участь у практикумі із з'ясування, чи оратор каже правду. Кожен має представити історію (правдиву або ні) на розсуд слухачів, які, обговоривши прийоми приховання правди, починаючи зі слів і закінчуючи положенням кінцівок, мають відрізнити правду від брехні. Практикум проходить у вигляді гри-змагання між двома командами і викликає жвавий інтерес в учасників, які розуміють, що таким чином набувають необхідні їм у майбутньому навички психологічного аналізу поведінки співрозмовника. В подібних ситуаціях мовлення стає невимушеним, природним та приближеним до реального життя.

Вивчаючи тему «Виховання моральних цінностей» студенти розглядають причини зниження рівня духовності і однією з них називають погане виховання та недбале ставлення до дитини у родині. З багатьох новин кожного дня можна дізнатись про насилля у сім'ї. Спеціальна підбірка текстів та завдань до них допомагає студентам запропонувати шляхи подолання цієї нагальної соціальної проблеми. Одна із пропозицій – застосовувати у вихованні дітей казки, які

формують у них змалку правильні думки та моральні цінності – проста істина, про яку забули деякі сучасні батьки. Одним із завдань для студентів є запропонувати слухачам казку, яка якнайкраще слугуватиме цієї меті. Студенти охоче виконують таке завдання, намагаючись презентувати найкориснішу казку. Слухачі мають не лише пасивно прослухати розповідь, а сформулювати ідею, мораль, яку діти мають усвідомити, прослухавши цю казку. Наприклад, прослухавши казку Г. Х. Андерсена 'Wild Swans' («Дикі лебеді») [4, с. 50] та обговоривши її зміст, вони роблять висновок, що казка вчить дітей бути готовими жертвувати собою заради рідних, сім'ї, переносити біль та страждання для порятунку близьких.

Улюблена казка 'The Beauty and the Beast' («Красуня та чудовисько») вчить цінувати внутрішню красу, яка може ховатися за непривабливою зовнішністю. Переходячи до обговорення сьогоденних соціальних проблем, студенти критикують сучасну тенденцію суспільства намагатися набути зовнішньої краси, не приділяючи достатньо уваги духовному розвитку, саморозвитку. У гонитві за зовнішнім людина втрачає більш важливі речі. Під час вивчення цієї теми також обговорюється питання доцільності виховання дітей на матеріалі казок – адже деякі психологи вважають, що казки шкодять дітям, створюючи неправдиву, змінену картину реальності. Ця тема також стає приводом для дебатів із висловленням власної думки, власного досвіду та урахуванням думки, що їй суперечить.

Висновки. Спілкування передбачає таку взаємодію суб'єктів, при якій відбувається психологічний вплив на партнера, перетинання різних світоглядів та різне інтерпретування одних і тих же подій та явищ. Для того щоб бути продуктивним комунікатором у фаховій сфері діяльності треба оволодіти навичками спілкування, а головне – мати можливість застосувати їх на практиці. Таку можливість студенти-психологи отримують на заняттях англійської мови, де вони практикуються в обговоренні та вирішенні професійних питань, обміні інформацією, уважному ставленні до опонента тощо. Спеціально підібрані тексти професійного спрямування та комплекс післятекстових вправ та завдань надають можливість розширити та збагатити лексичний запас, брати участь у діалогах та полілогах, логічно та аргументовано будувати розповідь, спонукати співрозмовника до погодження із почутим або його критики. Студенти навчаються якнайкраще презентувати свою інформацію, запросити необхідну їм інформацію, критикувати не ображаючи – одним словом, набувають комунікативної культури. Відбувається синтез монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення, що наближає студента до ситуації реального спілкування. Ключовим моментом є доброзичливе та толерантне ставлення до будь-якої думки. В подальшому навчанні використовуються підручники з більш поглибленим та детальним професійним матеріалом, який легше засвоюється завдяки набутим комунікативним навичкам.

Список використаних джерел

1. Dictionary of popular phrases. – London : Bloomsbury Publishing Limited, 1990.
2. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs. – Oxford : Oxford University Press, 1982.
3. Wit&Wisdom С. В. Гапонова. – Second edition – Киев : «Знання», 2008
4. Гриженко Г. Ю. Psychological Issues to Read and Discuss – Миколаїв : Вид. МДГУ ім. П.Могили, 2016. – 426 с.
5. Дейл Карнеги. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. – Изд. Прогресс, 1989.
6. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. – М. : Педагогика, 1986.
7. Пометун О., Пирожено Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. –К., 2004. –192 с.
8. Руденский Е. В. Социальная психология. : Курс лекций. Изд.: ИНФРА-М, 1998.
9. Рыданова И. И. Основы педагогики общения – Минск : Беларуская навука, 1998. – 319 с.
10. Рыданова И. И. Педагогические конфликты: пути их преодоления. – Минск, 1998.
11. Скотт Дж. Г. Конфликты, пути их преодоления. – Киев, 1991

А. Ю. Гриженко,
ЧНУ ім. П. Могили, г. Николаев, Україна

О СПЕЦИФИКЕ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ

Статья посвящена определению роли развития навыков коммуникативной культуры в подготовке студентов-психологов к дальнейшей профессиональной деятельности. Описаны такие методы освоения учебного материала из практического опыта автора, которые наилучшим образом позволяют достичь этой цели. Доказана необходимость специфического подхода к преподаванию иностранного языка студентам-психологам.

Ключевые слова: коммуникативная культура; продуктивное общение; толерантный собеседник; навыки психологического анализа; взаимодействие субъектов; моральные ценности.

А. Gryzhenko,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

**PECULIARITIES OF DEVELOPING COMMUNICATIVE CULTURE
OF PSYCHOLOGY DEPARTMENT STUDENTS**

The article is dedicated to defining the role of developing communication culture skills in psychology department students' preparation for their future professional activity. The methods of teaching from the author's personal practical experience that can serve this purpose the best way are described. The necessity of specific approach to teaching students-future psychologists has been proved.

Key words: culture of communication; productive interaction; a tolerant interlocutor; psychological analysis skills; interlocutor intercourse; moral values.

Рецензенти: *Мещанинов О. П.*, д-р пед. наук професор;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор.

© Гриженко А., 2017

Дата надходження статті до редколегії 23.11.17